

A személyzet létszám-, képzettségi és bérhelyzetének elemzése nyolc egyetemi könyvtárban

ZSÁMBOKI László

Az elmúlt esztendőben fölmérést végeztünk a Művelődésügyi Minisztériumhoz tartozó nyolc egyetem könyvtárában, elsősorban azzal a céllal, hogy a könyvtárak vezetése számszerű adatokon alapuló tájékoztatást kapjon a könyvtárak létszámszerkezetéről, a dolgozók egyes csoportjainak jelenlegi bérarányairól, valamint általában az egyetemi könyvtárosok bérezési színvonaláról. A földolgozott adatok elemzése során néhány olyan jelenséget tapasztaltunk, amelyek nemcsak a vizsgált nyolc egyetemi könyvtárra, hanem - tájékozódásunk szerint - általában a hazai tudományos és szakkönyvtárakra is jellemzőek. (A nyolc könyvtár szakalkalmazotti létszáma egyébként a huszonhat országos jelentőségű tudományos és szakkönyvtár szakalkalmazotti létszámának több mint egynegyede.)

Az alábbiakban a szakalkalmazotti létszám életkor, szakképesítés és iskolai végzettség szerinti elemzése során észlelt jelenségeket foglaljuk össze.

Előljáróban meg kell említenünk, hogy a könyvtárak egyes létszám- és bér-átlagcsoportjai között az esetek többségében rendkívül nagy az eltérés: a nyolc könyvtár számtani átlagától nem ritkaság a $\pm 30-50\%$ -os eltérés sem. Ilyen nagymértékű szórásnak - amikor mind a nyolc könyvtárnak azonos az alapfőadata - nem lenne szabad előfordulnia. A bérkeretekkel és személyzettel jobban és gyengébben ellátott könyvtárak között - tapasztalataink szerint - nem a végzett munka mennyisége és minősége alapján, hanem hagyományosan kialakult helyzetük miatt van jelenleg is - gyakran igen nagy - különbség.

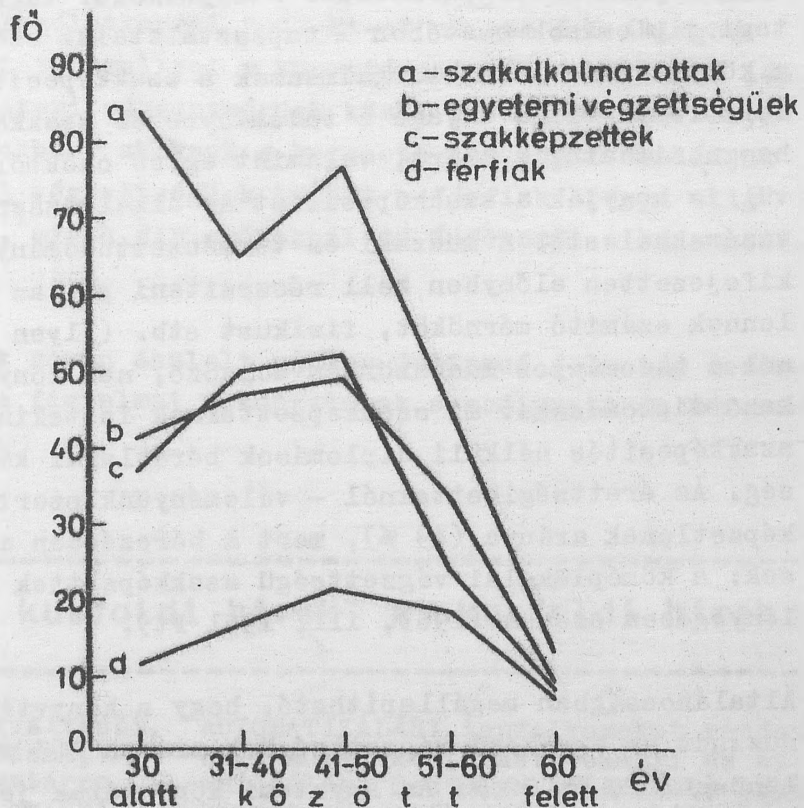
A szakalkalmazottak 40 éves átlagéletkora - figyelembe véve a könyvtárosi pályához szükséges érettségi, illetve egyetemi végzettség

megszerzéséhez minimálisan szükséges 18-23 éves életkort - egészségesnek mondható. (Hét könyvtárban 35-40 év között van az átlag, egyben azonban igen magas: 48 év!). A létszám korcsoportos megoszlását szemléltető korgörbe (lásd az ábrát) már nem mutat ilyen kiegyensúlyozottságot. A 31-40 év közötti csoport kirívó visszaesése távlatilag igen érzékenyen érintheti a könyvtárak munkáját. A könyvtárakból eltávozóknak túlnyomó többsége is ebből a csoportból kerül ki:

az elmúlt két esztendő alatt a csoport állományának közel egynegyede vállalt más helyen munkát, 300-500 Ft-tal magasabb fizetéssel. Biztató viszont a jövő szempontjából, hogy a megmaradó gárda - az adatok tanúsága szerint - valóban hivatásul választotta a könyvtárosságot: a csoportok közül ebben a legmagasabb a szakképzettek aránya (77 %), s szinte jelentéktelen a középiskolai végzettségű szakképzetleneké (6 %). A csoport fele legalább egy nyelvből állami nyelvvizsgát tett.

Az ábráról az is leolvasható, hogy a könyvtárosi pályára lépő fiatalokban nincs hiány. Hivatástudatukat viszont kétségessé teszi, hogy jelentékeny részük nem törekszik szakképesítés megszerzésére. A csoportnak közel egyharmada (32 %) szakképesítés nélküli érettségizett fiatal, s további 22 % a szakképzetlen diplomás. Pedig a csoporton belül a könyvtárban eltöltött átlagos idő majdnem öt esztendő! Föltűnő, hogy a csoportban a férfiak aránya csak 13 %-os, középiskolai végzettséggel pedig mindössze 2 fiatal férfi könyvtáros található a nyolc könyvtárban.

Meglehetősen ellentmondásos képet kaptunk a szakképzettség vizsgálatánál. A szakképesítésről szóló 1962. évi miniszteri utasítás előírásai és a jelenlegi gyakorlat között igen jelentősek az eltérések. A nyolc könyvtár szakalkalmazottainak 35 %-a szakképzetlen, jóllehet 81 %-uk már öt

évnél régebben dolgozik a könyvtárban. Külön ki kell emelnünk, hogy a szakképzetlenek közel kétharmada középiskolai végzettségű. A szakképzetlen egyetemi diplomások esetében – tapasztalataink szerint – sem a könyvtárak, sem a könyvtárosok nem szorgalmazzák a szakképesítés megszerzését. A jelenlegi felsőfoku képzés anyaga a tudományos és szakkönyvtárak munkájában kevésbé hasznosítható, s ezért, valamint egyéb okokból a könyvtárak figyelmen kívül is hagyják a szakképesítést az alkalmazásnál, az előléptetéseknél, kinevezéseknél stb. A műszaki és természettudományi könyvtáraknál sok esetben kifejezetten előnyben kell részesíteni pl. az utasítás szerint szakképzetlennek számító mérnököt, fizikust stb. (Ilyen megfontolásból fölmérésünk-nél a tudományos munkakörben dolgozó, nem könyvtárosi képesítéssel rendelkező diplomásokat mi szakképzetteknek is tekintettük.) A szakképzett és szakképesítés nélküli diplomások bérátlagai között nincs kifejezhető különbség. Az érettségizettek-nél – véleményünk szerint – azért olyan magas a szakképzetlenek aránya (49 %), mert a bérezésben a könyvtárak nem következetesek: a középiskolai végzettségű szakképzettek és szakképzetlenek átlagbére lényegében azonos (1963, ill. 1951 Ft).

Általánosságban megállapítható, hogy a könyvtárakban nem kívánt méretűre duzzadt az egyetemi végzettségűek aránya (63 %). Két könyvtárban pedig különösen: 70 és 82 %! Az egyetemi könyvtárak jelenlegi föladatainak, létszámuk nagyságának és forgalmi adatainak ismeretében az egyetemi végzettségűek optimális arányát valahol a 45-55 % között kell keresnünk, föltételezve, hogy a könyvtárak jelentősebb létszámerőket tudnak dokumentációs, tudományos stb. munkára irányítani. (A tudományos munkakörben dolgozók jelenlegi 13 %-os arányát, országos jelentőségű tudományos könyvtárakról lévén szó, nem tarthatjuk kielégítőnek.) Az egyetemi végzettségűek arányának növekedését – véleményünk szerint – a könyvtárak jelenlegi b é r e z é s i színvonalával lehet megmagyarázni. Fiatal diplomás lényegesen jobb fizetéssel tud elhelyezkedni könyvtárban, mint pedagóguspályán. (Az egyetemet végzettek közel 80 %-ának középiskolai tanári képesítése is van.) Nyelvszakos tanári diplomával már a gyakornoki idő letelte után 4-600 Ft-os előnyre tesz szert a pedagógussal szemben. Az egyetemet végzettek átlagkeresete (2831 Ft; 41 év átlagéletkor) fölülmulja a pedagóguspályán elérhető kereseteket. A nagy számban jelentkező diplomásoknak viszont a könyvtárak egyre kevésbé tudnak megfelelő szintű munkakört biztosítani, tehát hosszabb távon sem szakmai előmenetelüket, sem fizetésük emelkedését nem szavatolhatják. (Egyes könyvtárak a vezetői apparátus indokolatlan – a létszám 28-30 %-át is elérő – növelésével próbálják a belső feszültségeket levezetni.) A könyvtárak jelenlegi bérszínvonala szinte reménytelenné teszi a műszaki vagy természettudományi végzettségűek alkalmazását. Kellő szakmai áttekintéssel és nyelvismerettel rendelkező dokumentalistát a könyvtárak által jelenleg fizethető bérekkel igen nehéz alkalmazni.

A könyvtárak, az elmondottak ellenére, szinte rá vannak kényszerítve a diplomások alkalmazására, mert nem tudják megtartani maguknak a középszintű szakembereket. A 36 éves átlagéletkorral 2000 Ft-ot el nem érő átlagbérszint nem nyújt olyan távlatot, amellyel a könyvtárosi pályához tudná láncolni a fiatalokat. Nem egyetemi végzettségűek közül általában csak olyanok maradnak meg a könyvtárakban, akiknek a keresete nem döntő családjuk eltartásában. A középiskolai végzettségűek között a férfiak aránya alig haladja meg a 7 %-ot (7 fő), míg a diplomásoknál 40 % fölötti a részesedésük.

Reméljük, hogy a fölmérésünk során észlelt néhány jellemző jelenség ismeretével föl tudtuk hívni a figyelmet a könyvtárak személyzeti és bérezési kérdéseinek fontosságára.

x külföldi hírek x külföldi hírek x külföldi hírek x

A KÖNYVTÁRSTATISZTIKA egységesítését, országos rendszerének kiépítését, minden közületi és magánkönyvtárra való kiterjesztését tervezi az USA Országos Művelődésügyi Statisztikai Központja. Egy könyvtárszervező magáncéget bíztak meg az előkészítő vizsgálat elvégzésével. A cég először is azt méri fel, milyen könyvtárstatisztikai adatgyűjtő munkát végeznek jelenleg a szövetségi és az államokénti kormányzati és könyvtáregysületek, milyen módszereket, szempontokat alkalmaznak, milyen könyvtárstípusok maradnak ki egyelőre az adatszolgáltatásból és hogyan lehet rájuk is kiterjeszteni a rendszert. (LC Inform. Bull. 1970. 34.sz.)

AZ ANGOL NYELVŰ - felnőtteknek szóló - könyvek teljes bibliográfiájának (Books in English) első próbaszáma (1970. január - augusztus) jelent meg 1970. szept. közepén. A kiadvány a Kongresszusi Könyvtár és a Brit Nemzeti Bibliográfia MARC-szalagjainak áttétele erős kicsinyítésű mikrofilmre. Ez az első mikrofilm-kimenetű számítógépes bibliográfia; a MARC-hálózaton kívüli könyvtáraknak is lehetővé teszi a rendszer bibliográfiai adatainak felhasználását. Kéthavi kiadványnak szánják, amely állandóan kumulálja a tárgyév anyagát; végleges formájáról csak kísérleti használatának tanulságai alapján döntenek. Tartalmi gazdagsága mellett nagy előnye, hogy készítése és terjesztése gyorsan megy. (Liaison, 1970. okt.)

AUTOMATIZÁLÁSI tanfolyamokat rendez az ALA Tájékoztatástudományi és Automatizálási Osztálya (ALA/ISAD) olyan könyvtárvezetők számára, akiknek automatizálási munkálatok irányítása is hatáskörükbe tartozik. A háromnapos tanfolyamok témái: automatizálási programok tervezése és végrehajtása, más könyvtárak bevonása a programba stb. (JOLA Technical Communications, 1970. dec.)

INFORMÁTOROKAT alkalmaznak, kísérletképpen öt évre, hat angol egyetemi és főiskolai könyvtárban. Feladatuk egyrészt a könyvtár információforrásainak feltárása és új tájékoztatási szolgáltatások szervezése, másrészt az oktatók és végzős hallgatók kiképzése az információforrások használatára (s esetleg a kezdő hallgatóké a könyvtárhasználatra). (Liaison, 1970. okt.)

KÖNYVTÁRI KÖLCSÖNZÉSI DIJ bevezetéséről folytak megbeszélések 1970 nyarán-őszén az angol Konzervatív Pártban. Az erről kiszivárgott hírek éles tiltakozásra késztették a könyvtáros-közvéleményt, s a kormány végül le is mondott erről a tervről - elhatározta viszont a belépődíjak bevezetését a muzeumokba és képtárakba. (Assistant Librarian, 1970. 9., 12.sz.)